

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת בראשית תשפ"ג

בראשית ברא אלקים (א. א')

פירש רש"י דאין לפרש שבא להורות סדר הבריאה, והיינו שבתחילה ברא אלקים את השמים ואת הארץ, חדא דא"כ היה לו לומר בראשונה, ועוד דהרי המים היו קודם לשמים וארץ, ועל כרחך צ"ל דהכוונה היא דבראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה וגו' ויאמר אלקים וגו', או כמו שדרשו חז"ל בשביל התורה וכו'.

והרמב"ן פירש דבאמת בתחילה נבראו השמים והארץ, והם יסוד הבריאה, ובהם נכלל כל הבריאה, וגם התהו ובהו והחשך והמים הכל נכלל בבריאת שמים וארץ עיי"ש.

עוד הביא הרמב"ן בשם המדרש (ב"ר א. ד.) וז"ל "אמרו בזכות ג' דברים נברא העולם, בזכות חלה, בזכות מעשרות ובזכות ביכורים, אין ראשית אלא חלה שנאמר ראשית עריסותיכם, ואין ראשית אלא מעשרות שנאמר ראשית דגנך, ואין ראשית אלא ביכורים שנאמר ראשית ביכורי אדמתך" עכ"ל, מבואר שיש ג' מצוות שהם תכלית הבריאה, חלה, מעשרות וביכורים, וביאר באלשיך (פרשת כי תבא) הטעם דחשיבות מצות ביכורים משום גודל הכרת הטוב להקב"ה, דהקב"ה מספק לאדם את כל צרכיו, והאדם מכיר טובה ומביא לפניו ביכורים, ולמדנו מכאן גודל הענין של הכרת הטוב דהוא תכלית הבריאה.

יהי רקיע (א. ו')

פירש רש"י שאע"פ שהשמים והארץ נבראו ביום הראשון, נתחזק הרקיע וקרש בשני מגעת הקב"ה בו וכו'. ויש ללמוד מכאן ע"ד המוסר שכשאדם היה ברפיון ומתחזק מחמת יראת ה', הרי הוא כבריאה חדשה, לעומת מצבו הקודם.

וע"פ זה פירשו על דרך הדרוש הטעם שנקרא יראת "שמים", דכמו שהשמים אע"פ שנבראו כבר קודם לכן, מ"מ בזמן שנתחזקו נחשב לבריאה חדשה, כך האדם שמתחזק ביראת שמים נהיה בריאה חדשה.

מעל לרקיע (א. ז')

פרש"י ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא היה נגמר מלאכת המים עד יום השלישי והרי התחיל בה בשני וכו' ובשלישי שנגמרה מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכה אחרת ככל בה כי טוב ע"כ. והטעם שלא נגמרה בשני י"ל על פי מה שפרש"י לקמן ב – ז שהאדם נברא גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ בשני רקיע לעליונים בשלישי תראה היבשה לתחתונים וכו' הוזקק ביום ששי לבראות בו מעליונים ותחתונים ואם לא יש קנאה במעשה בראשית, והנה המים של הרקיע שייכין לעליונים ולכך נבראו בשני, אבל יקוו המים מתחת השמים הרי זה שייך לתחתונים שהם ביום שלישי. מאחי הגי' אליהו.

לכם יהיה לאכלה (א. כ"ט)

פירש רש"י השוה להם וכו' ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר וכו', בתוס' בסנהדרין (דף נ:.) כתבו דמה שנאסר להם בשר היינו להרוג ולהמית, אבל מתה מאלה מותר לאוכלה, [וע"פ זה מיישבים תוס' הא דנאסר לאדם הראשון אבר מן החי, והא בלאו הכי אסור להם בשר, דנפק"מ במתה מאלה, דאין איסור בשר ומ"מ אסור משום אבר מן החי].

ויש לעיין האם האיסור הוא להמית בהמה, או שהאיסור הוא לאכול בהמה שהמיתוה, והנה בסנהדרין (דף נט:) פריך [אהא דאמרינן דהיה אסור להם בשר], והא כתיב ורדו בדגת הים, ומשני למלאכה, ופריך דגים בני מלאכה נינהו, ומשני אין כמו הנהיג בעיזא ושיבוטא, ולכאוי קשה אמאי לא משני בפשיטות דרדו בדגת הים לעור ולעצמות, שיותר להורגם בשביל העור

והעצמות [לעשות מהם כלים וכדו'], ומוכח דהאיסור הוא להמית, וא"כ גם להמית שלא לצורך אכילה אסור, אלא דלפי זה צ"ב היאך למך היה צד חיות כמבואר בתנחומא, הא גם אם נימא דצדס לעורם, הא נתבאר דגם זה אסור וצ"ע, וע"י בערוך לנר בסנהדרין (שם) מה שכתב בזה.

בגמ' סנהדרין (שם) פריך אהא דאמרינן דנאסר להם בשר, מהא דתניא דאדם הראשון היה מייסב בגן עדן והיו מלאכי השרת צולין לו בשר וכו' הציץ בו נחש ונתקנא בו, והקשה המהרש"א דלדברי התוס' מאי פריך נימא דאיירי במתה מאלה, וביאר בחנוכת התורה דהנה הגמ' הביאה סיפא דברייתא דהציץ בו נחש, אף שלכאוי אין זה שייך לעיקר הקושיא, והיינו לומר דבהכרח שהיה קודם שאכל מעץ הדעת, ואז עדיין לא נקנסה מיתה אף על בעלי חיים, וא"כ בהכרח שלא איירי בבשר בהמה שמתה מאלה, ושפיר פריך היאך הותר לו.

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (ב. א')

איתא בשבת (דף ק"ט:) כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכפר ע"כ, משמע שאומרים לו כן כיון שע"י אמירת ויכולו מתכפר לו חטא, וצ"ע באיזה חטא איירי, וכתב בשלטי גיבורים (שבת דף מד: מדפ"ה) דכיון שאמירת ויכולו הוא עדות על שמים וארץ, ואם לא מעיד עובר על "ואם לא יגיד ונשא עונו", וזה מתכפר לו באמירת ויכולו.

ובדבריו מבואר להדיא שאמירת ויכולו היא עדות, וכן נראה במפרשים [עיין במג"א ובביאור הגר"א (סי' רס"ח סעי' ז')] שדנו אם אפשר לומר בזה אחר זה, וכתבו דתלוי בפלוגתא דרבנן ורבי נתן בעדות (סנהדרין דף לו), מבואר דהוא ממש עדות, אמנם ידוע שהחזו"א (או"ח סי' ל"ח סק"י) נקט שאינו עדות גמורה, וכתב שם שאין ראוי לקצר בתפילה בשביל אמירת ויכולו בציבור, [עיי"ש שתמה על הביאור הלכה (סי' רס"ח סעי' ז') שכתב לקצר], וכן כתב שאין להדר אחר שנים דיש לחוש דמחזי כמעמיד עדים על מעשה בראשית.

והנה בט"ז מבואר דהוא דין עדות מחודש שהוא בפני עשרה כדין ונקדשתי בתוך בני ישראל וביחיד אין אומרים אלא כקורא בתורה [ומה שכי בטור אומרים אותו ביחיד הוא ט"ס וצ"ל ביחד] עיי"ש (סי' רס"ח סק"ה) ובגמ' שבת ק"ט: איתא אפי' יחיד המתפלל בע"ש צ"ל ויכולו כי הפמ"ג (סק"ה) דלהט"ז צ"ל דהכונה לויכלו שבתוך התפילה. ולפ"ז נראה דמה שכי הטור וי"א שנהגו לומר אותו בקול רם ומעומד הוא טעם נוסף לטעם הראשון שהטעם שאומרים אחר התפילה משום יו"ט שחל בשבת דאז אין אומרים בתפלה. ולפי ה"א הרי עיקר התקנה הוא אחר התפילה משום עדות, ורק דתיקנו גם בתוך התפלה כמבואר בגמ' דאפי' יחיד המתפלל.

וע"י עוד בפמ"ג דלהט"ז א"כ לעמוד בוכלו שבקידוש אלא אם כן יש עשרה. אמנם במג"א ובגר"א משמע דדינו ככל עדות בשנים, ומבהגר"א נראה קצת דבאמת גם כשאומרו ביחיד אחר התפלה יש בזה עדות שמצטרף לאחרים שאומרים כל אחד במקומו ורק לכתחילה יש מעלה שיאמרו בבת אחת כמו בעדות אליבא כחד מ"ד, ולהטעם הראשון בטור שאומרים אחר התפלה משום יו"ט שחל בשבת צ"ל דמה דאיתא בגמ' אפי' ביחיד היינו אפי' מתפלל ביחיד, דלא מיבעיא כשמתפלל בצבור דמצטרף אמירתו לאמירת הצבור אלא אף כשמתפלל ביחיד ה"ז מצטרף למה שאחרים אומרים.

ויכל אלקים ביום השביעי (ב. ב')

פירש רש"י מה היה חסר העולם מנוחה באה שבת באה מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה. הגר"ז אמר שבשבת יש ב' דברים, מנוחה, ואיסור מלאכה, וביאר מה שאומרים בתפילה "ולא נתתו ה' אלוקינו לגויי הארצות", דקאי על האיסורי מלאכה, ו"גם במנוחתו לא ישכנו ערלים" קאי על המנוחה.

איתא במדרש (בראשית רבה י"א. ב.) ברכו באור פניו של אדם, וקדשו באור פניו של אדם, לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת. ועיין בבעל הטורים (ריש ויקהל) כתיב לעיל כי קרן עור פניו וסמך לו פרשת שבת, לומר שאינו דומה קירון פנים של שבת לשאר ימים, [ועי'ע להלן ריש פרשת ויקהל].

כי לא המטיר (ב' ה')

פירש רש"י ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים ע"כ. מבואר שהמטר תחילת בריאתו ע"י תפילת האדם, ובה מבואר מה שכתוב (דברים י"א. י"ז) "וחרה אף ה' בכס ועצר את השמים ולא יהיה מטר", דכיון שהמטר בא ע"י האדם, לכך כשנתקלל האדם לא יהיה מטר.

ועפ"י באר הגרי"ז הגמ' בריש תענית מנא לן דירידת גשמים בתפלה דכתיב ולעבדו בכל לבבכם זו עבודה שבלב וכתיב בתריה ונתתי מטר ארצכם, ולכאוי תמוה דהרי לכל צרה מהני תפלה ומאי קאמר מני"ל שבתפלה, אלא הביאור כני"ל דבגשמים נאמר שעיקרן באין ע"י תפלה.

לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו (ב' י"ח)

פירש רש"י זכה עזר לא זכה כנגדו, וצ"ב בשלמא זכה עזר הרי זה שייך ללא טוב היות האדם לבדו, אבל לא זכה כנגדו, לכאוי אין זה שייך דוקא לאשה, דהרי יש הרבה עונשין למי שלא זכה, ובפשטות מדה היא שכשנותנין לאדם דבר טוב לעבוד את ה', והוא אינו משתמש בו לטוב, הרי זה נהפך עליו לרע.

ואפשר לומר באופן אחר, דהנה רש"י פירש לא טוב היות האדם לבדו, שלא יאמרו שתי רשויות הן, הקב"ה יחיד בעליונים וכו' וזה בתחתונים, וא"כ אפשר לומר דיש שני דרכים להראות שאינו יחיד, אם זכה הרי ע"י זה שהוא צריך לעזר הוא מוכיח שאינו יחיד, ואם לא זכה הרי ההוכחה היא ממה שעומדת כנגדו ואינו יכול לה.

ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה (ג' ו')

הנה בנצי"ב כתב דהטעם דבת נעשית בת דעה בת י"ב שנה ואיש נעשה בן דעת בן י"ג, כיון שהאשה אכלה מעץ הדעת קודם לאיש, וצ"ב בדקרא לא נתפרש שאכלה קודם, וגם אם אכלה קודם הרי זה ברבע אחד ולא בשנה, ואפשר לומר דאיתא בסנהדרין (דף לה.) אמר ר"י שתיים עשרה שעות הוה וכו' חמישית עמד על רגליו וכו', שביעית נזדווגה לו חוה, נמצא שהיתה קטנה ממנו בשתי שעות, וא"כ אף שאכלו בבת אחת מ"מ הרי חוה היתה יותר קטנה, וביום הראשון כל שעה היה כמו זמן רב, ומשום הכי בת נעשית בת דעת שנה קודם לבן.

עלה תאנה (ג' ז')

פירש רש"י הוא העץ שאכל ממנו. ובסנהדרין (דף ע') איתא דיש אומרים שהוא חיטה, וי"א שהוא גפן, וכן איכא מ"ד שהוא תאנה, ובני הרב שמעון שליט"א אמר שגפן תאנה וחטה הוא בגימטריא "תורה" [שהיא עץ הדעת].

ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו וגו' (ג' ז' ח')

הגרי"ז מבאר דאחר שנפקחו עיני שניהם שמו להם חגורות לכסות את הערוה, אמנם אח"כ כשהקב"ה התהלך בגן היו צריכים לכסות את כל גופם, כעומד לפני המלך [כמבואר בברכות (דף כה.)], לכך התחבאו.

ועפר תאכל כל ימי חייך (ג' י"ד)

בגמ' ערכין טו: ואמר ריש לקיש מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון, לעת"ל מתקבצות כל החיות אצל נחש וכו' אתה מה הנאה יש עלין אומר להם וכי מה יתרון לבעל הלשון, ומאמר זה צ"ב, ונראה דאף דהנחש כשאוכל אין לו אלא טעם עפר מ"מ תאות אכילה יש לו כמו לכל בע"ח, וכמבואר בגמ' שבת ק"י האי איתתא דעייל בה חיויא ליתי בשרא שמנה ולישדי אגומרי וכו' ופרש"י כי היכי דניסלק ריחא, וכן בע"ז גבי חמרא דפש ברובא ההוא חויא שקל מיא וכו', וכן מבואר בגמ' דאחמרא חייא מסר נפשיה, וזהו מה שענה הנחש דאף דברים שאין בהם תועלת מ"מ היצה"ר מתאוה להם, וכמו בלשה"ר הרי כאשר מדבר לשה"ר אין בזה שום תועלת ומ"מ התאוה לדבר לשה"ר היא גדולה מאד.

הרבה ארבה עצבונך והרנך (ג' ט"ז)

פרש"י עצבנך צער גידול בנים, הרנך צער העיבור תלדי בנים צער לידה. ובמהרש"א עירובין ק: הק' דלפי הסדר הרי צריך להיות קודם צער לידה ואח"כ צער גידול בנים. ובאר הגרי"ז דבגמ' סנהדרין לח מבואר דהמעשה דעץ הדעת היה אחר לידת קין והבל, וא"כ כבר שייך אצלה צער גידול בנים מעכשיו, והעיבור והלידה רק לעתיד.

ולאדם אמר וגו' ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב (ג' י"ז י"ט)

מובא מהגרי"א דאל עפר תשוב אין זה קללה, אלא לאחר האכילה מעץ הדעת הרי זהו מצד המציאות המחוייבת שישוב אל העפר, והוכיח כן דאם היה קללה היאך נמלטו מזה חנוך ואליהו, וכן כתב לעיל על הפסוק כי ביום אכלך ממנו מות תמות (ב' י"ז), דאין זה מצד העונש אלא מצד המציאות, דאל"כ היה צריך להזכיר זאת כאן בקללות שימות, ולא הזכיר זאת להדיא, (חומש הגרי"א).

ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי (ד' ט')

בטעמא דקרא כתב דמכאן מוכח הדין דכל לא ידענא פשיעותא היא (ב"מ דף לה.), דמשמע דאם היה שומר אחיו הרי שפיר היתה תביעה עליו אי הבל אחיך, והעירו דלכאוי אין זה דמיון, דכאן שאמר איני יודע היכן הוא הרי פשיטא דהוה פשיעה, [דשמא הוא במקום שאינו שמור], אבל בשומר איירי אף ביודע שהניח באיזה מקום שמור, ומצד עצם השמירה אין פשיעה, ורק עתה אינו זוכר היכן הניחו, ולדין זה ליכא ראייה מהכא דחשיב פשיעה.

הן גרשת אותי וגו' (ד' י"ד)

באר הגרי"ז בזה דשני עונשים נאמר לקמן אחד שיהיה נע ונד ואחר שהקב"ה יסתיר פניו ממנו, וזה שאמר קין דכיון דהקב"ה מסתיר פניו הרי כל מוצאו יהרגוהו וע"ז אמר לו הקב"ה שישים לו אות.

בן חמש מאות שנה (ה' ל"ב)

פירש רש"י אמר רב יודן מ"ט כל הדורות הולידו למאה שנה וזה הוליד לחמש מאות, אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע לצדיק זה, ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה, לכך כבש מעיינו ולא הוליד עד שיהיה בן ת"ק שנה ע"כ. והעירו למא לא סגי בתיבה אחת לכולם, ועוד מדוע אמר אטריח עליו הא כל אחד צריך לבנות לעצמו, וצ"ע.

לע"נ
רבינו מרן פוסק הדור הגאון רבי ניסים קרליץ זצוק"ל
נלב"ע כ"ג תשרי תש"פ
ת.נ.צ.ב.ה.